

ba ağır semâî”, “murabba yürük semâî” adı verilmez. Sadece ağır semâî veya sadece yürük semâî adı bunların murabba şeklinde olduklarını gösterir. Bu iki form murabba değil nakış şeklinde olunca bu takdirde formların başında “nakış” kelimesi kullanılarak belirtilir. Yukarıdaki şemadan da anlaşılabilceği gibi murabba beste ve semâilerde 1, 2 ve 4. mısralar terennümleriyle birlikte aynı nağmelerle bestelidir. 3. mısra ayrıca bestelenir ve burada genellikle başka makama geçki yapılır. Bu mısran terennümü 1, 2 ve 4. mısraların terennümünün aynı olabileceği gibi ayrı da olabilir.

Nakış beste ve semâiler terennümleri iki mısradan bir geldiği için iki hânelidir:

I. hâne = 1. mısra + 2. mısra + terennüm = A+B+C= zemin hâne, serhâne

II. hâne = 3. mısra + 4. mısra + terennüm = D + B + C = miyan ve nakarat hâne, bend-i sâîf.

Nakışlarda I. hâneyi oluşturan 1 ve 2. mısralarla terennüm müstakil olarak bestelidir. 3. mısra ayrıca bestelidir ve genellikle geçkilidir. 4. mısra I. hânenin 2. mısra ile aynı, bazan da ayrıca besteli olabilir. Son terennüm ise yine I. hânenin terennümü ile aynıdır.

Şarkılarda beste, ağır ve yürük semâilerdeki anlamı ile terennüm olmadığı gibi durum biraz daha farklıdır. Bazı şarkılardaki “of, ah, aman, canım” vb. küçük terennümler bir mecburiyet değil güfteyi kuvvetlendirmek için kullanılan vasitalardır. Şarkılarda da esas dört mısralı (murabba) olmaktadır. Böyle bir şarkıda 1, 2 ve 3. mısralar büyük formların aksine ayrı ayrı bestelidir. 4. mısra ise 2. mısran besitesiyle aynıdır. Bu duruma göre yapı bakımından çoğunlukla aşağıdaki şema kullanılmıştır:

1. mısra = A = zemin
2. mısra = B = nakarat
3. mısra = C = miyan
4. mısra = B = nakarat.

Şarkılarda da 3. mısra, başka makama geçkinin yapıldığı yerdir. Bu bölümlerin her biri bir hâne olmakla beraber şarkılarda zemin hâne, nakarat hâne, miyan hâne tabirleri pek kullanılmamıştır. Bunun yerine ya sadece zemin, nakarat, miyan veya zemin mısraı, nakarat mısraı, miyan mısraı isimleri kullanılır. Kompozisyon bakımından mısra sayısına göre şekillenen ve muhammes, müseddes, müsebbba, müsemmen, muaşşer olarak çeşitli biçimlerde bestelenen pek çok şarkı

türü varsa da esas olan yine yukarıdaki murabba şeklidir.

Diñî Türk mûsikisinin en büyük formu ve türünün tek eseri olan Kutbunnâyî Osman Dede Efendi'nin mi'râciyyesi, her biri tevşihlerle bezenmiş yedi hânedan (burada nevâ hânesi unutulmuştur) meydana gelmiştir. Bu eserin hânelerine “bahir” adı da verilir.

Gerek saz eserlerinde gerekse sözlü eserlerde büyük küçük bütün formlarda hâneleri meydana getiren ölçü (usul) sayısının aynı olması esastır. Bunun yanında bu sayı birbirinin katı kadar da olabilir. Az sayıdaki bazı eserlerde hâneler arası ölçü sayısı farklı ise de bunlardaki cümle kuruluşunun mükemmeliyeti bu farkı hissettirmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Müsiki*, III, 19-20, 143, 158; V, 298-299; Karadeniz, *Türk Müsiki*, s. 159-160, 171-173; Özkan, *TMNU*, s. 80, 83, 86-89.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

HANEFÎ MEHMED EFENDİ

(ö. 1069/1658)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Nahcivan'da doğdu. Bir süre burada tahsil gördükten sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da çeşitli hocalardan ders aldı; ardından mülâzim olarak 40 akçe ile öğretim hayatına başladı. 1034'te (1625) Tekirdağ'da (Rodosçuk) Rüstem Paşa Medresesi'ne hâriç elli derecesiyle tayin edildi. Ertesi yıl Osman Paşa Medresesi'ne, iki sene sonra da Kadırğa Limanı'nda Mehmed Paşa Medresesi'ne, 1039'da (1630) İsmihan Sultan Medresesi'ne, 1041'de (1631) Sahn-ı Semân medreselerinden birine, bunun ardından da Edirne'de Beyazıt Medresesi'ne ve Selimiye Medresesi'ne müderris oldu.

1043 (1634) yılında kadılık mesleğine geçen Mehmed Efendi'ye Medine kadılığı verildi; 1048'de (1638) mâzul oldu. Daha sonra Mısır (1051-1053) ve Edirne (1056-1057) kadılığı yaptı. 1058'de (1648) Anadolu kazaskerliğine getirildiyse de aynı yıl görevinden azledildi. 17 Ramazan 1061'de (3 Eylül 1651) şeyhülislâm, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, İstanbul kadısı tayinleriyle ilgili olarak padişah huzurunda sancak-ı şerif önünde yapılan toplantıda Sadrazam Siyavuş Paşa'nın desteğiyle şeyhülislâmlığa getirildi. Huzura kabul edilip meşihat hattını aldığı halde aynı gün Ebûsâid Mehmed Efendi taraftar-

larının ağır basması ile şeyhülislâmlıktan alınarak Rumeli kazaskerliğine nakledildi. Kendisinden meşihat hattı geri istenince evde olduğunu söyleyerek onu iade etmediği ve hâtura olarak sakladığı belirtilir (Naîmâ, V, 123-124). Bir yıl sonra Ankara kazası kendisine arpalık olarak verildi.

Hanefî Mehmed Efendi, 25 Ramazan 1066'da (17 Temmuz 1656) Hocazâde Mesud Efendi'den boşalan şeyhülislâmlık makamına getirildi. Ancak ihtiyarlığı ve bilhassa sağırılık derecesinde kulağının ağır işitmesi sebebiyle dört buçuk ay kadar bu makamda kalabilirdi. 21 Kasım'da azledildi (a.g.e., VI, 247). Ardından arpalıkları Ankara'dan Dimetoka ve Dağardı kazalarına, Muharrem 1068'de de (Ekim 1657) Gümölcine ve Yenice kazalarına çevrildi.

XVII. yüzyıl ortalarında saltanat ve divan idaresinin ocak ağalarının ve Vâlide Kösem Sultan'ın nüfuzuna girdiği, ülemânın siyasete bulaştığı dönemde kazasker ve şeyhülislâm olarak görev yapan Hanefî Mehmed Efendi Sultan İbrâhim'in hal'i ve öldürülmesi, Kösem Sultan'ın katli, IV. Mehmed'in cülûsu hadiselerine şahit olmuş ve bu konularla ilgili fetvalar vermiştir. Sultan İbrâhim'in hal'i sırasında, Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi ve Karaçelebizâde ile birlikte Vâlide Kösem Sultan'a durumun vehametini ve hal'in gerekli olduğunu sert bir üslûpla anlatmış, Vâlide Sultan'ın İbrâhim'in hal'inden sonra yedi yaşındaki bir çocuk olan Şehzade Mehmed'in saltanatının şer'an nasıl mümkün olacağını sorması üzerine de Hanefî mezhebinde akılsız büyüğün saltanatının değil akıllı çocuğun saltanatının câiz olduğunu, sadrazamın vekil olarak iş yapabileceğini, bu konuda verilmiş fetvaların bulunduğunu belirterek şehzadenin tahta çıkmasını sağlamıştır. Daha sonra Vâlide Kösem Sultan'ın öldürülmesinin ardından ortalığın yatıştırılması için Hocazâde Mesud Efendi ile birlikte gayret göstermiştir.

Hanefî Mehmed Efendi 3 Muharrem 1069'da (1 Ekim 1658) vefat ederek Eyüp'te Lala Mustafa Paşa Türbesi'nin arkasına gömüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Müneccimbaşı, *Sahâfü'l-ahbâr*, III, 701; Naîmâ, *Tarih*, IV, 9, 288; V, 123-124; VI, 247; Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 314-315; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, I, 264-265; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 66-67; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 471; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 237, 257-258, 302; III/2, s. 475; Danişmend, *Kronoloji*², V, 127.

MEHMET İPŞİRLİ